

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.58>

УДК 331.108

О. В. Голубев,

д. філос. з економіки, доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-3600-1646>

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

O. Holubiev,

PhD in Economics, Associated Professor of the Department of Enterprise Economics and Management, Academy of Labour, Social Relations and Tourism,

DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY CHALLENGES FOR THE UKRAINIAN ECONOMY

У статті обґрунтовані важливість і стратегічні аспекти розвитку людського капіталу в контексті сучасних викликів для української економіки. Акцентовано, що людський капітал розглядається у широкому сенсі як сукупність знань, навичок, компетенцій та інноваційних здібностей населення, що визначають його продуктивність та конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Обґрунтовано, що українська економіка, знаходячись в умовах постійних змін і викликів, потребує стратегічного і системного підходу до підвищення якості

людського капіталу, що має критичне значення для її стійкого розвитку і зростання. Досліджено необхідність зміцнення освітньої бази та професійної підготовки для забезпечення відновлення та економічного зростання країни. Значний акцент фокусовано на історичних аспектах формування людського капіталу в Україні, зокрема після отримання незалежності, і необхідності адаптації до глобалізаційних, цифрових трансформацій та повоєнного відновлення. Особлива увага приділяється стратегічним напрямам, таким як підвищення якості освіти, розвиток інноваційних технологій та стимулювання підприємництва, які є критичними для зміцнення конкурентоспроможності національного ринку праці. Розглянуті сучасні тенденції у сфері освіти та зайнятості, що дозволяє визначити ключові виклики, перед якими стоїть українське суспільство. Автором аргументовано важливість інвестицій у людський капітал та надають рекомендації щодо ефективного впровадження стратегій підтримки інновацій та розвитку креативного потенціалу населення. Проаналізовано структурні компоненти основних міжнародних індикаторів, які відображають рівень розвитку людського капіталу країни. Проведено порівняльний аналіз основних міжнародних індикаторів, що дало підстави обґрунтувати висновок про необхідність інвестицій у зміцнення людського капіталу в країні. Головною ідеєю статті є систематизація та обґрунтування напрямів підвищення основних складових людського капіталу в умовах сучасних викликів. Визначені можливості сприяння розвитку знань та підвищенню професійного рівня працівників і загальному підвищенню конкурентоспроможності української економіки. Обґрунтовано висновок про вагомість збалансованого державного регулювання в економіці для зміцнення та забезпечення розвитку людського капіталу в країні з метою відновлення економіки.

The article substantiates the importance and strategic aspects of human capital development in the context of current challenges for the Ukrainian

economy. It emphasizes that human capital is considered broadly as the sum of knowledge, skills, competencies, and innovative abilities of the population, which determine its productivity and competitiveness in the international market. The article argues that the Ukrainian economy, facing constant changes and challenges, requires a strategic and systematic approach to enhancing the quality of human capital, which is crucial for its sustainable development and growth. The necessity of strengthening the educational base and professional training to ensure the recovery and economic growth of the country is investigated.

Significant emphasis is placed on the historical aspects of human capital formation in Ukraine, particularly since gaining independence, and the need for adaptation to globalization, digital transformations, and post-war recovery. Special attention is given to strategic directions such as improving the quality of education, developing innovative technologies, and stimulating entrepreneurship, which are critical for strengthening the competitiveness of the national labor market.

Contemporary trends in education and employment are examined, identifying key challenges facing Ukrainian society. The article argues for the importance of investments in human capital and provides recommendations for effectively implementing strategies to support innovation and develop the creative potential of the population. Structural components of major international indicators reflecting the level of human capital development in the country are analyzed. A comparative analysis of key international indicators is conducted, providing grounds to justify the conclusion on the necessity of investments in strengthening human capital in the country.

The main idea of the article is the systematization and justification of strategic steps to enhance the key components of human capital in the face of current challenges. Opportunities for implementing innovative projects in education and science are identified, which will contribute to knowledge development and raising the professional level of workers, thereby enhancing the overall competitiveness of the Ukrainian economy. The article substantiates the

conclusion on the importance of balanced state regulation in the economy to strengthen and ensure the development of human capital in the country for economic recovery.

Ключові слова: людський капітал, зміцнення людського капіталу, розвиток, українська економіка, освіта, професійна підготовка, інновації, конкурентоспроможність, економічне зростання, державне регулювання.

Keywords: human capital, strengthening human capital, development, Ukrainian economy, education, professional training, innovation, competitiveness, economic growth, state regulation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток людського капіталу є ключовим фактором успішного економічного розвитку будь-якої країни, включаючи Україну. Українська економіка, що знаходиться в умовах постійних змін і викликів, потребує стратегічного і системного підходу до підвищення якості людського капіталу, що має критичне значення для її стійкого розвитку і зростання. Враховуючи, що найзагальніше, людський капітал уявляє собою сукупність знань, навичок, компетенцій та інноваційних здібностей населення, що визначають його продуктивність та конкурентоспроможність на міжнародному ринку, стратегія його зміцнення набуває надзвичайної важливості для формування її на новій технологічній основі за повоєнного відновлення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що проблематика людського розвитку, формування людського капіталу, його збереження та зміцнення є провідною темою наукових досліджень впродовж тривалого часу. Особливої гостроти ця тематика набуває у часи кризових явищ, спричинених не лише зміною технологій виробництва, але й соціальних змін у суспільствах. Зокрема, це і відомі науковці попередніх історичних періодів, які заклали фундамент економічних досліджень (В.

Петті, Д. Рікардо, А. Сміт, С. Фішер, А. Маршал, Г. Беккер та інші), а також науковці сучасного періоду О. Гришнова, І. Верховод, А. Замараєв та інші, роботи яких містять результати дослідження різних аспектів формування та збереження людського капіталу на змістовному рівні, розкриваючи його сутність поряд з такими поняттями як людський потенціал, соціальний капітал, наукове обґрунтування яких у сукупності спроможне впливати на визначення векторів розвитку країни.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом з тим, незважаючи на суттєвий доробок науковців впродовж багатьох років ґрунтовних результативних досліджень, проблема людського капіталу постає у новому ракурсі при переосмисленні важливості його збереження та зміцнення через втрати українською економікою людського ресурсу під час військової агресії проти країни внаслідок міграційних процесів та фізичного знищення значної частини населення. Проблема втрати економікою українців негативно позначатиметься не лише на спроможності відтворення людського потенціалу в країні, але й з погляду їх втрати як робочої сили, враховуючи значну тривалість професійної підготовки людини в умовах зміни соціальної структури суспільства та посиленням вимог до працівників на ринку праці. Тому формування стратегії зміцнення людського капіталу являє собою важливу наукову проблему для якнайшвидшого відновлення після військових дій та забезпечення розвитку України у перспективі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї наукової роботи є визначення напрямів формування стратегії зміцнення людського капіталу в контексті сучасних викликів для української економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людський капітал визначає ефективність виробництва та інноваційний потенціал країни. Інвестиції в освіту, здоров'я, професійну підготовку та навички сприяють підвищенню продуктивності праці, що в свою чергу сприяє зростанню національного доходу та покращенню якості життя громадян. Наявність

висококваліфікованих працівників з сучасними навичками є ключовим чинником для залучення інвестицій та розвитку основних секторів економіки.

Проте, саме набуття таких навичок залежить від багатьох чинників. У цьому контексті, варто відзначити праці лауреата Нобелівської премії Г. Беккера, в яких дослідник визначив людський капітал спеціальними та загальними інвестиціями в людину. При цьому, Беккер довів необхідність розглядати людський час як ключовий економічний ресурс [1].

Світ змінюється швидкими темпами. Сьогодні поряд з традиційними інструментами з'являються новітні, такі як штучний інтелект, прискорення діджиталізації більшості звичайних процесів тощо. Впродовж тривалого часу Україна стикається з викликом адаптації освіти до таких нових умов розвитку зовнішнього середовища людського буття. Зміцнення освітніх програм, адаптованих до потреб сучасного ринку праці, сприяє підвищенню кваліфікації населення та підготовці до ринкових змін. Професійно-технічна освіта та вища освіта повинні надавати їй здобувачам не лише теоретичні знання, а й формувати практичні навички, які є критичними для пристосування до сучасних вимог ринку праці.

Важливість освіти у контексті формування людського капіталу знайшло відображення у працях ще одного з лауреатів Нобелівської премії - Т. Шульца. Дослідник виокремив теорію людського капіталу у самостійну економічну концепцію, підкресливши, що освіта є однією з форм капіталу, оскільки ця форма стає неодмінною складовою людини. Обґрунтовуючи свої погляди, Т. Шульц у своїх працях "Формування капіталу освіти" (1960 р.) [2] і "Інвестиції в людський капітал" (1961 р.) [3], у розуміння поняття "людський капітал" запропонував включати усе, що може породжувати потік майбутніх доходів, будь то матеріальні чи людські активи, що створює джерело майбутніх задоволень або доходів [3, с. 13].

Людський капітал є ключовим поняттям у соціально-економічній теорії і практиці, що відображає важливість та цінність знань, навичок, вмінь,

здібностей та інших характеристик, якими володіють індивіди або групи людей. Узагальнюючи наукові погляди дослідників в цій галузі наукового пошуку [4-8], основну сутність людського капіталу доцільно розкрити через наступні ключові аспекти:

1. Людський капітал розглядається як ресурс, який належить індивідам і може бути використаний для досягнення різних цілей і завдань. Він охоплює знання, навички, досвід, кваліфікації і вміння, що набуті людиною протягом життя.

2. Людський капітал формується через інвестиції у освіту, професійну підготовку, здобуття досвіду та навичок. Індивіди, компанії та держави інвестують у людський капітал з метою підвищення продуктивності праці, покращення якості життя та досягнення інших соціально-економічних цілей.

3. Людський капітал визначає продуктивність і конкурентоспроможність працівника або групи працівників. Він вміщує у собі не лише технічні навички, але й соціальні навички, які дають змогу ефективно працювати у команді, управляти процесами та приймати рішення.

4. Людський капітал є джерелом інновацій. Індивіди з високим рівнем людського капіталу здатні генерувати ідеї, впроваджувати нові технології та методи у виробництві та суспільстві, що сприяє розвитку економіки та суспільства в цілому.

Вже сьогодні, щоб забезпечити конкурентоспроможність своїх фахівців у майбутньому, Україна повинна інвестувати в розвиток компетенцій у сферах штучного інтелекту, інтернету речей, аналізу даних та кібербезпеки, які стають новими трендами за зростаючого використання цифрових технологій і вимагає від працівників нових навичок і здібностей. Створення умов для постійного навчання та розвитку працівників стає важливим завданням для забезпечення адаптації до таких технологічних інновацій.

Ефективне управління людським капіталом передбачає не лише удосконалення освітніх програм, але й стимулювання ініціативи до самовдосконалення серед працівників і підтримку розвитку ключових

секторів економіки. Важливо створити сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу молоді та залучення її до інноваційних процесів.

Аналіз та систематизація відповідних наукових поглядів на сутність людського капіталу на важливість його зміцнення [1-9], дає змогу визначити основні підходи до виділення змістовних характеристик людського капіталу (Табл. 1).

Таблиця 1. Основні підходи до виділення змістовних характеристик людського капіталу

Основний підхід до змісту поняття	Змістовні характеристики поняття за даного підходу	Дослідники в межах даного підходу
Широке розуміння через сутність капіталу	підхід визначає людський капітал як сукупність різноманітних когнітивних і не когнітивних навичок, здібностей та характеристик, що включають у себе як освітній, так і професійний досвід	У. Боуен, Л. Турлоу, Е. Долан, Д.Ліндсей, Дж.Лорманз, Д.Фінк, Р.Тон, В.Антонюк, С.Фішер, К.Смалензі, Г.Лі, Р. Дорнбуш, В. Куценко, Г. Євтушенко, М. Хьюліз
Економічний підхід	людський капітал визначається як актив, що збільшує продуктивність праці та дозволяє досягати вищих економічних результатів	Й.Бен-Порет, Р.Ехненберг, Р.Сміт, Т.Девенпорт
Соціально-економічний підхід	розглядає людський капітал через призму його впливу на соціальний розвиток, якість життя та загальний прогрес суспільства	Г. Беккер, Т.Шульц, Г.Менкю, В. Басів, Д. Богиня, О.Головін, В.Гойло, О.Грішнова, М.Кім, Е. Лібанова, Г. Лич, В. Мандибурра

Джерело: сформовано на основі [4-8]

Різні аспекти людського фактору у соціально-економічних процесах окрім поняття людського капіталу, відображають взаємопов'язані з ним поняття людського потенціалу та людського розвитку. Всі ці поняття взаємопов'язані і сукупно визначають рівень розвитку суспільства, його конкурентоспроможність і соціальну стабільність.

Людський капітал визначається як сукупність знань, навичок, компетенцій та індивідуальних характеристик, які людина набуває через освіту, навчання та досвід роботи. Він включає технічні і соціальні аспекти, які підвищують продуктивність праці і сприяють економічному розвитку [6].

Тобто, людський капітал є важливим економічним ресурсом, який дозволяє індивідам та суспільствам досягати високих результатів у виробництві, інноваціях та соціальному розвитку.

Людський потенціал відноситься до можливостей та здібностей, які мають індивіди чи групи для досягнення високих результатів у всіх сферах життя. Він включає не лише наявність знань і навичок, але і потенціал їхнього використання для досягнення цілей. Тим самим, людський потенціал визначає ступінь, до якої індивіди можуть розвивати свої здібності та використовувати свої ресурси для досягнення економічних, соціальних і особистих цілей.

Людський розвиток охоплює процеси, спрямовані на покращення життєвих умов, здоров'я, освіти та добробуту людей. Він включає в себе не лише економічний аспект, а й соціальний і культурний прогрес. Отже, людський розвиток ставить за мету забезпечення всебічного розвитку індивіда та підвищення якості його життя через освіту, охорону здоров'я, розвиток культури і соціального захисту.

Таким чином, між цими поняттями існує взаємозалежність. Так, людський капітал і людський потенціал є основними складовими людського розвитку. Потенціал людини визначається її капіталом, тобто тими знаннями, навичками і ресурсами, які вона має. В той же час, людський потенціал є важливою передумовою для розвитку капіталу через інвестиції у освіту, здоров'я та соціальну сферу.

Людський розвиток є результатом ефективного використання людського потенціалу та капіталу, що відбувається у сукупності інституцій, політик і практик. Його зростання сприяє підвищенню продуктивності та покращенню якості життя.

Глибше розуміння змісту людського капіталу дає його оцінка за допомогою різноманітних показників, які відображають рівень знань, навичок, здібностей та інших характеристик людей, що впливають на їхню

продуктивність і внесок у соціально-економічний розвиток суспільства. Ключові показники оцінки людського капіталу подані у таблиці 2.

Таблиця 2. Ключові показники оцінки людського капіталу

Група показників	Назва показника	Характеристика оцінювання параметру людського капіталу
Освітні показники	Середня тривалість освіти	Середня кількість років навчання, яку завершують індивіди в певній країні або регіоні
	Рівень грамотності	Відсоток населення, яке володіє базовими навичками читання і письма
	Участь у вищій освіті	Відсоток населення, що отримало вищу освіту
Економічні показники	Заробітна плата	Середній рівень оплати праці, який відображає вартість праці та відповідність кваліфікації
	Продуктивність праці	Виражена в грошовому або фізичному виразі продуктивність робочих місць, яка відображає ефективність використання людського капіталу
	Валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення	Відображає середній рівень економічного благополуччя на основі розподілу валового внутрішнього продукту серед населення
Охорона здоров'я та соціальні показники	Середня тривалість життя	Середня кількість років, яку очікує прожити населення від народження
	Індекс розвитку людського потенціалу	Комплексний показник, що включає освітні, здоров'я та економічні аспекти для оцінки розвитку людського капіталу
Інноваційність та культурні показники	Участь у наукових дослідженнях і розвитку технологій	Внесок у високотехнологічні індустрії та інноваційні проекти
	Культурні показники	Участь у культурних подіях і програмах, що сприяють розвитку творчих здібностей і культурного капіталу

Джерело: сформовано автором

Наведені у таблиці 2 показники дають змогу оцінити рівень і якість людського капіталу у країні або регіоні, визначити його сильні та слабкі сторони, а також розробляти стратегії для його зміцнення і використання у соціально-економічному розвитку.

Важливими інструментами для оцінки якості життя, рівня розвитку і соціального прогресу є також міжнародні індикатори людського розвитку, які дають змогу здійснити порівняння стану людського капіталу в різних

країнах світу. Серед найвідоміших міжнародних індикаторів людського розвитку доцільно виділити [9-14]:

1. Індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI). HDI розроблений програмою ООН з розвитку (UNDP) і включає такі компоненти, як очікувана тривалість життя, середня тривалість освіти і національний дохід на душу населення. HDI дозволяє порівнювати рівень розвитку між різними країнами та відслідковувати динаміку змін у людському розвитку протягом часу [10, 11].

2. Індекс розвитку людського потенціалу (Human Capital Index, HCI). HCI розроблений Всесвітнім банком і оцінює вклад країн у розвиток свого людського капіталу, враховуючи освіту, здоров'я і підготовку працівників. HCI надає інформацію для урядів і міжнародних організацій для розробки політик і програм, спрямованих на покращення людського капіталу [12].

3. Індекс соціального розвитку (Social Progress Index, SPI). SPI оцінює рівень соціального і економічного розвитку країн, враховуючи такі аспекти, як основні людські потреби, освіта, здоров'я, освіченість і доступ до базових послуг. Індекс соціального розвитку дозволяє аналізувати та порівнювати якість життя в різних країнах і визначати напрямки для соціально-економічного розвитку. Індекс соціального розвитку (Social Progress Index, SPI) є глобальним індикатором, розробленим для оцінки соціального і економічного розвитку країн. Цей індекс оцінює рівень задоволення основних людських потреб, доступ до освіти, здоров'я, освіченість і інших соціальних показників. SPI був розроблений Social Progress Imperative, некомерційною організацією, яка об'єднала міжнародних експертів з метою створення комплексного індикатора, що враховує різноманітні аспекти соціального прогресу. Цей індекс враховує такі категорії, як основні потреби людей, фундаментальні права, освіта, здоров'я, персональна безпека, екологічна сталість та інші фактори, що впливають на якість життя населення країн доступ до базових послуг [13].

Ці індикатори є стандартними інструментами для аналізу і порівняння рівня розвитку країн дозволяють країнам, урядам, міжнародним організаціям

та дослідникам зрозуміти стан і тенденції у сфері людського розвитку, визначити пріоритети у соціально-економічному розвитку для політичних та економічних реформ і спрямовувати зусилля на покращення якості життя населення.

Слід відзначити, що ключову роль у забезпеченні людського розвитку в країні відіграє державне регулювання, оскільки воно спрямоване на створення умов для зростання і розвитку людського капіталу, а також забезпечення соціальної справедливості і економічної стабільності.

Серед важливих аспектів ролі державного регулювання у зміцненні людського капіталу країні доцільно виділяти такі стратегічні напрями [14-15]:

1. Освіта і наука. Цей напрям державного регулювання здатен сприяти розвитку освітніх програм і стандартів. Держава встановлює освітні програми і стандарти, що визначають зміст і якість освіти, доступність до неї та її якість. Державне фінансування в межах даного напрямку посилює здатність країни впливати на зміцнення людського капіталу та є ключовим для забезпечення доступності освіти на різних рівнях і для підтримки наукових досліджень і розвитку нових технологій.

2. Охорона здоров'я. В межах даного напрямку реалізується забезпечення доступу до медичних послуг. Держава регулює систему охорони здоров'я, встановлює стандарти надання медичної допомоги і забезпечує доступність медичних послуг для всього населення. Крім того держава має змогу забезпечити впровадження програм профілактики захворювань і імунізацій, що сприяє підвищенню загальної довговічності і здоров'я населення.

3. Ринок праці і соціальний захист. Цей напрям регулювання передбачає створення умов для зайнятості і підвищення кваліфікації. Державне регулювання сприяє створенню умов для зайнятості, підтримки підприємництва і розвитку ринку праці, а також надає програми підвищення кваліфікації і перепідготовки. Реалізуються в межах цього напрямку також

механізми соціального захисту, включаючи пенсійну систему, медичне страхування і соціальні виплати для найбільш вразливих груп населення.

4. Інфраструктура і житлове будівництво. Цим напрямом забезпечується, насамперед, розвиток інфраструктури. Держава сприяє розвитку транспортної, енергетичної, житлової і комунікаційної інфраструктури, що сприяє покращенню якості життя і економічному зростанню. В рамках даного напряму можуть бути передбачені заходи стратегічного планування розвитку міст і регіонів. У цьому разі держава розробляє та імплементує стратегії розвитку міст і регіонів, що сприяють забезпеченню зручних і безпечних умов для проживання населення.

5. Захист навколишнього середовища. Тут передбачається сприяння впровадженню екологічних стандартів і норм. Держава встановлює екологічні стандарти та норми, сприяє захисту навколишнього середовища і розвитку сталої економіки. Посилює цей напрям також сукупність заходів щодо розвитку відновлюваних джерел енергії і зменшення викидів. Держава сприяє впровадженню програм і ініціатив з розвитку відновлюваних джерел енергії і зменшення викидів, що підтримує екологічний розвиток і покращення якості життя.

Отже, державне регулювання є важливим інструментом для створення умов для людського розвитку, забезпечення соціальної справедливості і економічної стабільності в країні. Воно відповідає за реалізацію стратегій і політик, спрямованих на покращення якості життя населення та розвиток його потенціалу.

Слід відмітити, що за ринкової економіки державне регулювання зміцнення людського капіталу може мати низку обмежень і викликів, які ускладнюють його ефективність і можуть впливати на результативність [16].

Характеристика таких обмежень може проявлятися у наступному:

- ринкова економіка підкреслює важливість приватного сектора та конкуренції. Державне втручання у регулювання людського капіталу може загрожувати принципам конкуренції і вільного підприємництва, зокрема

шляхом втручання у визначення меж витрат на оплату праці, вимог до кваліфікацій працівників тощо;

- державні бюджетні обмеження можуть ускладнювати або обмежувати можливості фінансування освіти, науки, медицини та інших секторів, які прямо або опосередковано впливають на людський капітал;

- політичний вплив, надмірне втручання та корупція можуть спричинити неефективне або несправедливе розподілення ресурсів, зокрема у сфері освіти та здоров'я, що призводить до марнотратства бюджетних коштів і погіршення якості надання послуг. Корупція в середовищі країни значно обмежує потенціал розвитку людського капіталу, знижує ефективність і рівень доступу до освіти, охорони здоров'я, а також інших соціальних і економічних послуг. Це може мати довгострокові негативні наслідки для економічного розвитку і соціального благополуччя країни;

- ринкова економіка сприяє ініціативі та інноваціям у сфері освіти, науки та інших галузях, що може ускладнювати здійснення централізованого державного контролю і регулювання;

- умови глобалізації і міжнародної конкуренції зумовлюють підвищення вимог до якості та конкурентоспроможності людського капіталу. Державне регулювання повинне враховувати міжнародні стандарти і вимоги, щоб забезпечити адаптацію і конкурентоспроможність національного ринку праці;

- у ринковій економіці існує суперечливість інтересів між різними групами суспільства (наприклад, між роботодавцями і робітниками, між платниками податків і отримувачами соціальних послуг), що може ускладнювати ухвалення рішень та реалізацію ефективних політик у сфері розвитку людського капіталу.

Отже, державне регулювання в ринковій економіці вимагає балансування і врахування всіх цих обмежень для ефективного зміцнення людського капіталу і підтримки економічного розвитку.

Особливого значення питання зміцнення людського капіталу набудатиме у повоєнному відновленні України. Важливість людського капіталу полягає в його здатності до адаптації, інновацій та розвитку, що є критичними в умовах будь-якої постконфліктної ситуації або кризи. Важливо концентрувати увагу на спроможності ефективного людського капіталу активно реалізовувати повоєнні напрями розвитку країни.

Так, людський капітал є основою для відновлення економічного потенціалу країни через підвищення кваліфікації працівників, розвиток нових технологій та підтримку інновацій. Людський капітал сприяє соціальній стабілізації через покращення освіти, доступу до медичних послуг та інших соціальних ресурсів, що допомагає відновити довіру та взаєморозуміння в суспільстві.

Зміцнення людського капіталу створює умови для впровадження інноваційних проєктів та розвитку нових галузей економіки, що сприяє росту і стійкому розвитку країни.

Однак завадами для забезпечення ефективного розвитку людського капіталу українського суспільства після збройного конфлікту можуть стати:

1. Фінансові обмеження, які полягають у недостатності фінансування в освіті, науці та медицині може ускладнити забезпечення якісної освіти та медичного обслуговування для населення.

2. Економічна нестабільність та високе безробіття, що можуть спричинити втрату людського капіталу через міграцію молодих та кваліфікованих спеціалістів за кордон.

3. Психологічний стан населення, який сформовано під впливом посттравматичного стресу та погіршення ментального здоров'я можуть впливати на робочу продуктивність та загальний розвиток людського капіталу.

4. Недостатня прозорість і ефективність владних структур може призвести до неправильного розподілу ресурсів і погіршення якості освіти та

медичних послуг, підвищувати рівень корупції та зневіру до інститутів державної влади.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, для забезпечення розвитку людського капіталу в Україні необхідна розробка комплексного підходу, який враховує всі аспекти соціально-економічної ситуації країни та виклики, з якими вона стикатиметься після завершення збройного конфлікту.

Загальний успіх української економіки значною мірою залежить від зростання інвестицій у людський капітал. Підвищення освітнього рівня, розвиток високотехнологічних навичок та створення умов для постійного професійного розвитку є стратегічно важливими завданнями для забезпечення стабільного економічного зростання і підвищення життєвого рівня українського населення. Лише інтеграція цих факторів у національні стратегії може забезпечити успішну адаптацію до викликів сучасності та міжнародну конкурентоспроможність країни.

Оптимальний підхід полягає в поєднанні елементів ринкової економіки та державного регулювання. В умовах глобалізації та технологічних змін важливо забезпечити баланс між стимулюванням приватного сектору для інновацій та конкурентоспроможності, і здатністю держави забезпечувати соціальну справедливість та стратегічний розвиток. Такий підхід дозволяє максимально використовувати переваги обох підходів і зменшує недоліки кожного з них, сприяючи розвитку людського капіталу та економіки в цілому.

Література

1. Becker Gary S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. University of Chicago Press ; Third edition, 1993. 390 p.
2. Schultz T. Capital Formation by Education. Journal of Political Economy. 1960. № 6. P. 571-583.

3. Schultz T. Investment in human capital. *American Economic Review*. 1961. № 1. P. 1-17.
4. Thurow L. *Investment in Human Capital*. Belmont. Calif.: Wadsworth, 1970. 260 p.
5. Верховод І. С. Людський розвиток і економічна динаміка: ресурси і результати соціального сектору України та розвинутих країн. *Вчені записки: зб. наук. пр.*, 2021. Вип. 25. - С. 89–99.
6. Грیشнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика : зб. наук. пр.*, 2014. № 1. - С. 34-42. - URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/7a26264b-daab-4ce9-99e8-f51942961d3a> (дата звернення: 20.06.2024).
7. Замараєв А. В. Сутність поняття «людський потенціал» в контексті суспільного розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 9. - URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=895> (дата звернення: 20.06.2024).
8. Саричев В. І. Імперативи людського розвитку в теорії формування людського капіталу. *Ефективна економіка*, 2011. № 11. - URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1304> (дата звернення: 20.06.2024).
9. В яких країнах найкращий і найгірший рівень життя, - *The Economist* (15.03.2024). - URL: <https://texty.org.ua/fragments/112013/v-yakuyh-krayinah-najkrashyj-i-najhirshyj-riven-zhyttya-the-economist/> (дата звернення: 20.06.2024).
10. Індекс людського розвитку. Фармацевтична енциклопедія. Терміни по Алфавіту. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8454/indeks-lyudskogo-rozvitku> (дата звернення: 20.06.2024).
11. Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (дата звернення: 20.06.2024).

12. The Human Capital Index (HCI) database. URL: <https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0038030> (дата звернення: 20.06.2024).

13. Global Social Progress Index. URL: <https://www.socialprogress.org/2024-social-progress-index/> (дата звернення: 20.06.2024).

14. UNDP (United Nations Development Programme). 2022. Human Development Report 2021-22: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World. New York.

15. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України (18.06.2021). URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/> (дата звернення: 20.06.2024).

16. Численні кризи гальмують прогрес, оскільки 9 з 10 країн відстають у розвитку людського потенціалу, попереджає звіт ПРООН. Світ повинен подолати глобальний параліч, щоб забезпечити майбутнє людей і планети, перезавантаживши свою траєкторію розвитку. (08.09.2022). URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/chyslenni-kryzy-halmuyut-prohres-oskilky-9-z-10-krayin-vidstayut-u-rozvytku-lyudskoho-potentsialu-poperedzhaye-zvit-proon> (дата звернення: 20.06.2024).

References

1. Becker, G. S. (1993), *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, Third edition, University of Chicago Press, Chicago, USA.
2. Schultz, T. (1960), “Capital Formation by Education”, *Journal of Political Economy*, Vol. 6, pp. 571-583.
3. Schultz, T. (1961), “Investment in human capital”, *American Economic Review*, Vol. 1, pp. 1-17.

4. Thurow, L. (1970), *Investment in Human Capital*, Wadsworth, Belmont, USA.

5. Verkhovod, I. S. (2021), “Human development and economic dynamics: resources and outcomes of the social sector in Ukraine and developed countries”, *Vcheni zapysky: zb. nauk. pr.*, Vol. 25, pp. 89–99.

6. Hrishnova, O. A. (2014), “Human, Intellectual and Social Capital of Ukraine: Essence, Interrelation, Assessment, and Development Directions”, *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, Vol. 1, pp. 34-42, available at: <https://ir.kneu.edu.ua/items/7a26264b-daab-4ce9-99e8-f51942961d3a> (Accessed 20 June 2024).

7. Zamaraiev, A. V. (2015), “The essence of the concept of "human potential" in the context of social development”, *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, [Online], Vol. 9, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=895> (Accessed 20 June 2024).

8. Sarychev, V. I. (2011), “Human development imperatives in the theory of human capital formation”, *Efektyvna ekonomika*, [Online], Vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1304> (Accessed 20 June 2024).

9. The official site of TEXTY.ORG.UA (2024), “Which countries have the best and worst living standards, - The Economist”, available at: <https://texty.org.ua/fragments/112013/v-yakyh-krayinah-najkrashyj-i-najhirshyj-riven-zhyttya-the-economist/> (Accessed 20 June 2024).

10. Pharm encyclopedia (2024), “Human Development Index”, available at: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8454/indeks-lyudskogo-rozvitku> (Accessed 20 June 2024).

11. The official site of UNDP (2024), “Human Development Index (HDI)”, available at: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (Accessed 20 June 2024).

12. The official site of Worldbank (2024), “The Human Capital Index (HCI) database”, available at:

<https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0038030> (Accessed 20 June 2024).

13. The official site of Global Social Progress Index (2024), “2024-social-progress-index”, available at: <https://www.socialprogress.org/2024-social-progress-index/> (Accessed 20 June 2024).

14. UNDP (United Nations Development Programme) (2022), “*Human Development Report 2021-22: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World*”. New York.

15. The official site of UIFUTURE (2021), “The importance of human capital development in the modern world. What should Ukraine's strategy be?”, available at: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/> (Accessed 20 June 2024).

16. The official site of UNDP (2022), “Multiple crises are hindering progress, with 9 out of 10 countries lagging behind in human development, warns a UNDP report. The world must overcome global paralysis to secure the future of people and planet by resetting its development trajectory”, available at: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/chyslenni-kryzy-halmuyut-prohres-oskilky-9-z-10-krayin-vidstayut-u-rozvytku-lyudskoho-potentsialu-poperedzhaye-zvit-proon> (Accessed 20 June 2024).

Стаття надійшла до редакції 12.07.2024 р.